

МАТЕРІАЛИ

Олексій НИРКО

ЯЛТИНСЬКИЙ МУЗЕЙ КОБЗАРСТВА КРИМУ ТА КУБАНІ

При Кримському державному гуманітарному інституті функціонує музей кобзарства Криму та Кубані. Творцем музею та його завідувачем є заслужений працівник культури України (1993 р.) Нирко Олексій Федорович.

Збір експонатів до музею було розпочато 1964 року. В основне їх число входять давні бандури кустарного виготовлення, а також найрізноманітніші документи та матеріали, причетні до кобзарства досліджуваного регіону Соборної України. Тут і окремі деталі бандур, і інструменти, якими робились бандури, фотографії, листування, книги, журнали з відомостями про майстрів та бандуристів, спогади сучасників тощо.

В експозиції музею знаходяться бандури таких майстрів і бандуристів:

1. Бандура 2-ї пол. XIX ст. Майстер невідомий. Бандурист-Кобзар-Лудильник Карпо з м. Сімферополя (близько 1860 – 1940 рр.) Передав у 1994 р. у дар музею сімферопольський український скульптор Валерій Кольцов.

2. Бандура №2 поч. XX ст. Майстер і бандурист Цемко Андрій Павлович (1878, м. Ялта – 1956, м. Ялта). Придбана 1966 р. в Ялті за 15 крб. у Ніни Такової (дів. Цемко), племінниці А.Цемка.

3. Бандура 10-х рр. XX ст. “Столярный и музыкальный мастеръ Александръ Самуиловичъ Корниевский, г. Мена, Черниговской губернии” (1889, с. Данилівка, Чернігівської губ. – 1998, м. Корюківка, Чернігівської області. Бандурист – Лазаренко Володимир Семенович / 1900, станиця (далі у тексті “ст.”) Канівська – 1994, ст. Канівська). Придбана у бандуриста 1981 р. за 25 руб.

4. Бандура, сконструйована 29 лютого 1914 р. “Майстер – Боровик П. з м. Остер, Чернігівської губ.” Бандурист – Попов (Попенко) Олександр Іванович (1881, м. Купіїваха, під Харковом – 1941, м. Київ). Передана в дар музею 1966 р. ялтинкою, донькою бандуриста Ганною Могилевич, 1920 р.н.

5. Бандура 1914. Майстер – Герижван – Латій Іван Григорович (2-га пол. XIX ст. укрїнсько-молдавське село Дмитрівка на Бузі, Херсонської губ. – I. пол. XX ст., очевидно, там же). Бандурист – Шалений-Шуер Володимир Рейнголдівич – 1891, м. Гельсінгфорс – 1980, м. Ялта. Придбана 1964 р. у бандуриста за 10 крб.

6. Бандура з м. Кракова. Сконструйована до 1916 р. Київський майстер Паплинський Антін Карлович (близько 1870 – I пол. XX ст.). Бандурист – Теліга Михайло (1900, ст. Ахтирська – 1942, Київ, Бабин Яр). Передав музею у 1988 р. Петро Лахтюк, м. Щецін, Польща.

7. Бандура поч. 20-х рр. XX ст. Майстер Сніжний Йосип (Близько 1890 р. м. Вільшана, Полтавської губ. – 1960, Буенос-Айрес (Аргентина)). Бандурист Шемет Пантелеймон Петрович (1905, ст. Канівська – 1984, м. Київ). Бандура куплена за 50 крб. в дружини П.Шемета Данилівської Октавії Марківни (Київ, 1985 р.)

8. Бандура. Модель 20-х рр. XX ст. Майстер – “Ів. Пр. К., м. Кобеляки”. Ймовірно, Іван Прокопович К. (Бандурист Цемко Андрій Павлович (1878 – 1956)). Передана в дар музею 1966 р. племінницею А.Цемка Катериною Альохіною (дів.Цемко).

9. Бандура 20-х рр. XX ст. невідомого майстра з Лівобережної України. Бандурист з Криму – Ковальський Марко Лукич (10.10.1906, с. Преображенка, Херсонської губернії. – 1986, с. Чаплинка, Херсонської обл.) Придбана в музей від М.Ковальського.

10. Бандура поч. 20-х рр. XX ст. Майстер – Німченко Кузьма Павлович (1899, ст. Пашківська – 1973, ст. Пашківська). Бандурист – Німченко Ілля Іванович (1925 р.н., ст. Пашківська). Придбана 1989 р. за 100 р. в І.Німченка.

11. Бандура 1923 р. – одна з перших хроматичних моделей на Кубані. Майстер – Гусар Григорій (80 рр. XIX ст., ст. Канівська – I пол. XX ст., ст. Канівська). Бандурист – Жарко Степан Сергійович (1887, ст. Канівська – 1943, с. Маріїнськ, Красноярського краю, Росія). Креслення С.Жарка. Металеві деталі станичного токаря Супруна. Подарована в музей 1990 р. сином бандуриста Андрієм Жарком (1902 – 1997).

12. Бандура 1927 р. Майстер – Домненко з Полтави. Бандурист – Круча-Луковецький Олексій Никифорович (19.12.1901, с. Косоржа, Щигрівського р-ну, Курськ. губ. – 13.04.1983, м. Миколаїв). Передана в дар музею 1987 р. дружиною бандуриста Мацегорою (дів. Кречунович) Тетяною Миколаївною.

13. Бандура з Краснодару. “4.11.1928. Майстер бандур – Крикун” Дмитро Романович (2-га пол. XIX ст., Кубань – I пол. XX ст., Франція). Бандурист – Гавриш Іван Степанович (26.10.1904, ст.Новмінська – 5.02.1985, ст.Канівська). Бандуру подарувала в музей Гринь Віра Семенівна 1917 р. н., друга дружина І.Гавриша (ст. Канівська, 1988 р.)

14. Бандура 1929 р. Майстер – “Прокіп Михайлович Смолока. Ст. Канівська. 23 січня 1929 р.” (1908, ст. Канівська – 1947, ст. Канівська). Бандурист Лазаренко Дмитро Семенович (1908, ст. Канівська – 1987, ст. Канівська). Подарована в музей Д.Лазаренком 1980 р.

15. Бандура роботи Скляра Івана Михайлович (12.02.1906, м. Миргород, Гончарний провулок, 7). Бандурист з Севастополя – Наріжний Федір Харитонович. (Нар. 20.02.1915, с. Улінівка, Полтавської губ.) Придбана 1976 р. в ялтинського бандуриста Остапа Кіндрачука (1838 р.н.).

16. Одна з бандур П.Носача. Модель 30-х рр. XX ст. Майстер невідомий. Бандурист – Носач Павло Варлаамович (22.09.1890, с. Бовкун, Київської обл. – 20.10.1966, м. Київ). Зберігалася в родині Федора Оводенка (1918 – 1991) в с. Бовкун. Передана в дар музею 1989 р. ялтинською бандуристкою Оксаною Оводенко (1949 р.н.).

17. Бандура “AL. S. KORNIJEVSKIJ” №120. 7.03.1936, 10.06.1936”. Майстер – Корнієвський Олександр Самійлович (1889 – 1988). Бандурист – Хутірний Семен Дмитрович (1905, с. Рогозки, Чернігівської губ. – 1879, м. Партеніт, Крим). Передала в дар музею 1970 р. дружина бандуриста Анастасія Федорівна Хутірна.

18. Одна з 9-ти діатонічних експериментальних бандур Львівської фабрики щипкових інструментів. Модель 1949 р. Креслення львівських бандуристів Олекси Гасюка, Богдана і Романа Жеплинських. Придбана 1975 р.

19. Бандура двогрифна №152, м. Крюківка. 60-ті рр. XX ст. Майстер – Корнієвський Олександр Самійлович (1889 – 1988). Бандуристка – Чуб (дів. – Польова) Любов Ренагівна (1963 р. нар., м.Костянтинівка, Донецької обл. Батьки родом з Кубані). Передана в дар музею 1978 р. Ренатом Польовим (1927 р.н.).

20. Бандура з перемичками. “г. Киев. Мастер и конструктор Тузиченко Владимир Павлович. 1961 г. январь месяц”. Передана в дар музею 1997 р. бандуристкою з м. Тетієва – Литвин Світлоною Максимівною (1944 р.н., с. Переспа, Волинської обл.).

21. Бандура №2. Модель 1965 р. Майстер – Маковецький Василь Адамович (29.12.1907, с. Ляхівці, нині Житомирської обл. – 10.04.1972, м. Феодосія). Феодосійський бандурист – Кобзар Федір Тимофійович (1891, с. Неклюдово, Курської губ. – 1967, м. Майкоп, Кубань). Передана в дар музею 1987 р. Юхимом Заславським (м. Феодосія).

22. Бандура №1, клепкова. Модель 1972 р. Майстер – Турчинський Семен Євдокимович (1901 р., с. Вербівка на Поділлі – 1995 р., ст. Азовська). Бандурист – Духновський Олександр Михайлович (1908, с. Сквірка, Київської губ. – 31.10.1984, ст. Сіверська). Передана в дар музею 1995 р. донькою майстра Аллою Понімаш.

23. Бандура №15. Модель 1980 р. Майстер – Турчинський Семен Євдокимович (1901 – 1995). Бандуристи – учні педагога Марини Коземаслової Школи мистецтв, ст. Сіверської. Передана в музей 1991 р. директором школи Іваном Солотовцем.

Бандури часто гинули разом з репресованими та розстріляними бандуристами, а також через недбалість і байдужість музейних працівників та нащадків бандуристів. Та частина з них потрапила у фонди і навіть в експозиції музеїв, або ж збереглась в інших мистецьких установах та у приватних осіб тощо. Наприклад, давні кубанські бандури є в музеях міст Геленджика, Києва, Краснодар, Москви, Нью-Йорка, Санкт-Петербурга, Ялти та в станицях Канівській та Сіверській.

1. Бандура 1740 р. Майстер – Нидбайло Марко Герасимович (2-га пол. XVII ст. – XVIII ст.) Кубанський бандурист – Кравченко Михайло Степанович (XVIII ст., хутір Михайлівський, Запоріжжя – I пол. XIX ст., хутір Новомихайлівський, Кубань). Знаходиться в експозиції науково-дослідного інституту театру, музики і кінематографії в Санкт-Петербурзі. Інвентарний №1071.

2. Копія з Запорізької бандури, виконана в XIX ст. Майстер і бандурист не встановлені. Розшукав її в одній з чорноморських станиць Концевич Григорій Митрофанович (1863 – 1937) і передав у військовий музей. На сьогодні знаходиться в експозиції Краснодарського державного історико-археологічного музею-заповідника ім. С.Д.Феліцина.

3. Бандура XIX ст. невідомого майстра. Придбана в Москві 1902 р. кубанським бандуристом Шевченком Василем Кузьмовичем (1888, ст. Пашківська – 19...р., м. Москва). Зберігається в Московському державному центральному музеї музичної культури ім. М.Глінки.

4. Бандура 2-ої пол. XIX ст. Майстер невідомий. Бандурист – Байда-Суховій Дмитро Михайлович (1882, с. Нагірне, Полтавськ. губ. – 1974, м. Геленджик). Зберігається в фондах Геленджицького краєзнавчого музею (далі ГKM). Інв. №2975-А.

5. Бандура Обабка. “Майстер бандур А.К.Паплинський удостоєний сребряной медали на 2-ой Киевской кустарной выставке”. (1913 р.) Паплинський Антін Карлович (близько 1870 – I пол. XX ст.) Бандурист – Обабка Олексій Петрович (1882, ст. Ахтанізівська – 1971, м. Краснодар). Знаходиться в експозиції Київського державного музею театрального, музичного та кіномистецтва України. Інв. №3075. Набута в м. Судаку Кримської обл. 25.09.1981 р. за 50 крб. в Богоявленської О.І.

6. Бандура поч. XX ст. Майстер невідомий. Бандурист – Квітка (Байда-Суховій, дів. – Неклюдова (Фаїна Іванівна) 10.05.1905, м. Новошахтинськ, нині Ростовська область. – 14.06.1973, м. Геленджик). Зберігається в ГKM, інв. №2727/100.

7. Бандура поч. ХХ ст. Майстер невідомий. Бандурист – Байда-Суховій Дмитро Михайлович (1882 – 1974). Зберігається в ГКМ. Інв. №5726/99. (Д-68). Передана в дар музею 6.09.1883 р. Байдою-Суховій.

8. Бандура поч. ХХ ст., діатонічна. Майстер невідомий. Бандурист – Байда-Суховій Дмитро Михайлович (1882 – 1974). Зберігається в м. Геленджику у бандуристки Надії Набокої (1936 р.н.).

9. Бандура поч. ХХ ст. з смт. Велика Багачка. Майстер Невідомий. Бандурист – Чобітько (дів. Бандурко) Євдокія Іванівна (1904, смт. Велика Багачка – 1986, ст. Сіверська). Передана в дар музею 1980 р. Є. Чобітько.

10. Бандура сконструйована до 1-ої Світової війни. Невідомий майстер зі ст. Пашківської. Бандурист – Гузій Петро Іванович (1903, ст. Пашківська – 1937, м. Краснодар). Зберігається в Краснодарському музеї. Інв. №2874. Передана 26.12.1995 р. племінницею бандуриста Катериною Гетьман (1927 р.н.).

11. Бандура до 1916 р. Майстер – Паплинський Антін Карлович. Бандурист – Діброва Сава Андрійович (80-ті рр. ХІХ ст., ст. Пашківська – ХХ ст., м. Москва). Зберігається в Москві, у нащадків молодшої сестри бандуриста. Висить на чільній стіні кімнати, обрамлена кубанським рушником.

12. Бандура 20-х рр. ХХ ст. Майстер – Німченко Кузьма Павлович (1899 – 1973). Зберігається у племінника – бандуриста Іллі Німченка, 1925 р.н., в м. Краснодарі.

13. Бандура 1926 р. Майстер – Корнієвський Олександр Самійлович (1889 – 1988). Бандурист – Лазаренко Семен Семенович (1897., ст. Канівська – 1985, м. Харків). Зберігається у онуки бандуриста Катерини Лазаренко, в м. Харкові.

14. Бандура 1927 р. Майстер – Корнієвський Олександр Самійлович (1889 – 1988). Бандурист – Безщасний Конон Петрович (1884, ст. Полтавська – 1967, м. Слов'янськ-на-Кубані). Зберігається у племінника бандуриста Безщасного Миколи Леонтійовича, на Донеччині.

15. Бандура 20 рр. ХХ ст. з м. Геленджик. Майстер – Кікоть Павло (90 рр. ХІХ ст., м. Геленджик – ХХ ст., Кубань). Бандурист – Чобітько Роман Павлович (1894, ст. Ільськ – 1974, ст. Сіверська). Зберігається в музеї ст. Сіверської.

16. Бандура №2 ст. Канівської. 20-ті рр. ХХ ст. Прізвище майстра і бандуриста невідомі. Зберігається в Канівському районному музеї. Інв. №1803 /КРМ/. Здана в музей 3.06.1975 р. В.М. Крикливим, який вихопив її з-під сокири у станичника Василя Сіменного (першу, №1 – “порубил и сжег в печке”).

17. Бандура 20 – 30 рр. ХХ ст. Побутувала на Кубані. Зберігається у фондах Краснодарського державного історико-археологічного музею-заповідника ім. С.Д.Феліцина. Інв. №2874. Майстер і бандурист невідомі. Набута музеєм у 1970 році.

18. Бандура кін.20-х – поч. 30-х рр. ХХ ст. Майстер і бандурист – Строкун Тихін Григорович (1902, ст. Новопашківська – 1965, м. Краснодар). Зберігається у чоловіка покійної сестри П. Коломенського в м. Краснодарі.

19. Бандура 40-х рр. ХХ ст. з ст. Уманської. Майстер і бандурист невідомі. Зберігається в Державному Кубанському козакому хорі. Передала 1992 р. станична бандуристка Тамара Галушко (1954 р.н.).

20. Дві бандури А. Чорного: підліткова, виготовлена до 1959 р. і звичайна – до 1973 р. Майстер – Чорний Антін Павлович (1891, ст. Пашківська – 1973, м. Барасатез, Аргентина). Бандурист – Паук Наум (нар. в 40-ві рр. ХХ ст. в Аргентині). Зберігаються у бандуриста в м. Гудзон, Аргентина.

21. Бандура “Бондарівна”. Виготовлена до 1973 р. Майстер – Чорний Антін Павлович (1891 – 1973). Зберігається і використовується в капелі бандуристів ім. Тараса Шевченка (керівник Василь Качурака), місто Лявожоль (передмістя Буенос-Айреса, Аргентина).

22. Бандура інкрустована за зразками “козацьких клейнод”. Виготовлена до 1973 р. Майстер – Чорний Антін Павлович (1891 – 1973). Знаходиться в експозиції Українського музею Нью-Йорка, США.

На сьогодні в музеях Криму нема жодної бандури не тільки кустарного виготовлення, а й взагалі ніякої. У приватних осіб таких бандур теж не виявлено. З нашого музею в експозицію Ялтинського музею Лесі Українки передано три бандури (№4, №5, №15), в літературно-меморіальний музей Лесі Українки с. Колодяжне – одну (№16). Кубанські музеї нами обстежені не всі. Переконані, що на Кубані багато давніх бандур не розшукано. За свідченням видатного бандуриста Ємця Василя Костьовича (1890 – 1982), ще за царя бандуристи були майже в кожній станиці², а, за свідченням дослідника української культури на Південному Кавказі С.Баклаженка, їх на Кубані було більше, ніж на Великій Україні³. З наших пошуків відомо, що лише в станиці Пашківській було 16 бандуристів, а в Канівській – 24. І, як пише Михайло Теліга, “в одному лише місті Катеринодарі 1916 року було 17 кобзарів”⁴. І все це далеко не за повними даними. То скільки ж тоді було їх усіх в станицях та містах Кубані? Пошуки тривають...

¹Всі цитати взято з написів на бандурах.

²Ємець В.У. “Золоте 50-річчя на службі Україні. – Голівуд-Торонто. – 1961. – С.359.

³Баклаженко С. Українська культура на Північному Кавказі по Жовтні. Червоний шлях. – Харків, 1929. – №5 – 6 (74 – 75). – С.174.

⁴Теліга М. Шлях бандури // Бюлетень польсько-український. – Польща, 1934. – №13 (Польською мовою. – О.Н.).

ОЛЕКСІЙ НИРКО – ОРГАНІЗАТОР ЯЛТИНСЬКОГО МУЗЕЮ КОБЗАРІВ

Нирко Олексій Федорович народився 01.01.1926 року в селі Мар'янському Апостолівського району Дніпропетровської області. Дитячі роки пройшли в селищі Нова Січ. Пережив два безпідставні арешти і смерть батька, котрого реабілітували лише посмертно. Брав участь в партизанському русі. З червня по грудень 1944 року перебував в лавах Радянської армії. Воював на фронтах Східної Пруссії. Після війни мешкав у селі Нова Січ, керував музичним і драматичним аматорськими гуртками, відбудовував Нікопольський Південнотрубний завод. Фаховою музикою почав займатися в Дубнівському та Львівському технікумах підготовки культурно-освітніх працівників. У 1949 році став студентом Львівської консерваторії (клас домри, викладач Новак Євфросинія Яківна). Після закінчення першого курсу арештований. Вирок Львівського суду: 10 років “КТЛ” та 5 років виселки з позбавленням прав. Покарання відбував в Молотовській області (КОСВИНЛАГ). Звільнений достроково із зняттям судимості згідно з пересудом 1956 року. Реабілітований 12.03.1993 року.

У 1956 році розпочав кобзарську діяльність в селі Нова Січ. 1957–1958 – викладач музики та співів у середній школі радгоспу “Комінтерн” на Херсонщині. У 1959 – 1964 роках – робота на музичному відділі Нікопольського педагогічного училища. При Будинку культури машинобудівельного заводу заснував і керує на громадських засадах капелою бандуристів “Нікопольчанка” (1959 – 1964).

З 1964 року в Криму. У тому ж році у Ялтинському педучилищі відкриває клас бандури і організовує на громадських засадах самодіяльну капелу бандуристок ім. Степана Руданського. У 1970 р. капела отримує почесне звання “Народної”. Вона учасник численних оглядів Художньої самодіяльності, чотирьох міжнародних фольклорних фестивалів: 44-го Ніцинського, 15-го Шато-Гомберського (Марсель) – 1979 р., Франція, 1993 р. – Угорщина, 1996 р. – Польща. Нагороди капели: 5 золотих, 1 срібна медалі, понад 100 дипломів і грамот. З 1965 року розпочав роботу над створенням дитячої капели бандуристів “Кримські проліски” при міському Будинку культури (СШ №6 – тріо, ДМШ №1 – ансамбль, 1975 р. – капела). Капела перша на Україні одержала звання “Народної” (зразкової) 1978 року. 1966 р. – відкрив клас бандури в Ялтинській ДМШ №1. Окрім капел та класів бандур Нирко О.Ф. заснував у Ялті тріо, ансамблі, у тому числі народний ансамбль бандуристок “Зоряниці”. Він перший дослідник кобзарства Кубані (публікації: Нью-Йорк, Київ, Краснодар, Сімферополь), ініціатор і натхненник відродження кобзарського мистецтва на Кубані, класу бандури в Сімферопольському музичному училищі. Основоположник першого в Криму міського (Ялта) товариства “Просвіта”. У 1984 р. відкрив громадський музей кобзарства Криму та Кубані при Ялтинському педучилищі (нині Кримський Державний Гуманітарний інститут). Організатор і режисер Кобзарських фестивалів Криму, що регулярно проводяться з 1992 р., голова Кримського осередку Всеукраїнської спілки кобзарів. Нирко О.Ф. – заслужений працівник культури України (1993 р.).

Світлана КОЧЕРГА
Ялта